

dr. Riet Bons-Storm

Gezegend leven

**Op weg naar een pastorale gemeente
in een verbrokkelde wereld**

NARRATIO

Gezegend leven

Op weg naar een pastorale gemeente in een verbrokkelde wereld

Dr. Riet Bons-Storm

NARRATIO

ISBN 978 9 5263 806 5
NUR:

© 2007 theologische uitgeverij NARRATIO, Postbus 1006,
4200 CA Gorinchem tel. 0183 62 81 88 fax 084 739 29 45
email: verkoop@narratio.nl
Actuele informatie is te vinden op www.narratio.nl.
Onze uitgaven zijn ook te koop via de boekhandel en
www.kerkboek.nl (ook in België)

Niets uit deze uitgave mag verveelvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm, digitale bestandskopie, luisterboek, Digiboek, Internet-PDF of op welke andere wijze dan ook, behoudens voor eigen gebruik, zonder de voorafgaande toestemming van de uitgever c.q. de auteur. Citaten tot maximaal 4 regels zijn toegestaan, grotere citaten vallen onder het overnamerecht waarvoor toestemming is vereist, tenzij gedaan in het kader van een recensie.

Inhoud

Inleiding	5
Hoofdstuk I.	
Verlangen naar pastoraat zonder gebruik van de geijkte beelden	7
- De status quo	7
- De aanleiding tot het schrijven van dit boek	14
- Pastoraat als toewending tot mensen in Gods naam	17
- Leven in een postmoderne tijd	20
- Een mal voor het denken	25
Hoofdstuk II.	
De denkmal van de dominante christelijke traditie	31
- Een gedefinieerde God	36
- De mythe van de dominantie traditie	40
- Het denken onongelijkwaardigheden: de ladder	43
- Het patriarchaat	49
- De preoccupatie met de zonde	51
- De verzoening door genade ... en dan?	
Hoofdstuk III.	
Veranderingen	55
- Een veranderde beleving van autoriteit	55
- De relativisering van de orthodoxie	58
- Past het christelijke geloven in een post-patriarchale, postmoderne cultuur?	62
- Kiezen voor een andere interpretatieve context	64
- Overlevingstheologieën	68
- Postmoderniteit en de waarde van het begaan zijn met de ander	70
Hoofdstuk IV.	
Pastoraat in een verbrokkeld bestaan: een casus	73
- Een pastorale casus in een grote stad	73
- Carter Graham	75
- St Benet's-by-the-Wall	77
- Gedachten over 'healing', heelmaking en integriteit	79
- Carter's weg naar integriteit	81
Hoofdstuk V.	
Bouwstenen voor een theologie voor hedendaags pastoraat	86
- Theologie vanuit het verlangen van mensen	87
- Een bouwsteen: gelijkwaardigheid	89
- Een bouwsteen: aandacht voor het alledaagse	90
- Een bouwsteen: de macht van demonen erkend	96
- Een bouwsteen: vriendschap en bondgenootschap centraal	99
- Een bouwsteen: de welwillende Aanwezigheid van God	103
- Een bouwsteen: heil in concreto	106
- Een bouwsteen: de nadruk meer op Jezus' leven dan op zijn dood	107
- De zegenende God	107
- De gezegende schepping	109
- Zegen als empowerment en zorg	114
Hoofdstuk VI.	
Zegenend pastoraat	116
- "Laat iedereen u kennen als vriendelijke mensen"	116
- De postmoderne mens, ambivalent tegenover relaties	120
- Pastorale relaties en de realiteit van het Kwaad	123
- Het zoeken naar ambtsdraagsters/ambtsdraggers	124
- Het hart van de postmoderne gemeente: het geloofsgesprek met pastorale kwaliteit	126
- Empathie	131
- Vriendschap en bondgenootschap als kenmerk van pastorale kwaliteit	134

- Het klassieke pastoraat	136
- Verder toespitsing: zegening en exorcisme	137
- Tenslotte	140
Hoofdstuk VII.	
Zo kan het...	142
- Inleiding	142
- Een doopdienst met viering van het Avondmaal in Alice Springs	142
- Een doopdienst in een dorpsgemeente in Nederland	151
- De doop van Anna in de Oecumenische Basisgemeente De Duif in Amsterdam	155
- Een fluister- en zegenritueel in de Oecumenische Basisgemeente De Duif in Amsterdam	158
- Doopwoorden gebruikt in het Utrechts studentenpastoraat	160
- De dienst van de Tafel bij de herdenkingsdienst van Suze, voorafgaand aan haar begrafenis	161
- Tafelwoorden gebruikt in het Utrechts studentenpastoraat	162
- Zegenwoorden aan het eind van een samenkomst of een pastoraal contact	163
Literatuur	167

Inleiding

Maar ook hier geldt dat het eigenlijke probleem niet ligt in de methode – de wijze van overdracht – maar in de inhoud van wat overgedragen wordt.

Herman Wiersinga, 1992, 153

Dit is een boek over pastoraat, geboren uit de zorg om het pastoraat in deze tijd. Veel mensen geloven wel, maar hun geloof valt niet meer samen met wat ze vroeger, van huis uit, geleerd hebben. Velen voelen zich daardoor ook niet meer thuis bij de kerk - welke dan ook. Bij de kerk hoort het pastoraat. Mensen die zich niet meer thuis voelen in de kerk vallen in de praktijk dan ook buiten het bereik van het pastoraat.

Dit gebeurt in een tijd waarin veel mensen op zichzelf zijn teruggeworpen. Een tijd waarin verhuizen aan de orde van de dag is, familieleden en vrienden dikwijls ver van elkaar komen te wonen. Tot nog niet zo lang geleden leefden velen als lid van gemeenschappen die er al waren vóór zij geboren werden. Nu is dat niet meer zo, vooral in steden. Mensen zoeken nu zelf de gemeenschappen waar ze bij willen horen. De kerken bieden zich aan als gemeenschap, maar hun boodschap past veel minder dan vroeger bij de leefwereld van mensen. Veel mensen verlaten de kerken en vallen buiten het bereik van het pastoraat.

De zakelijkheid, het materialisme van het Marktdenken, waarin het leven wordt gezien in het teken van kopen en verkopen en alles zijn prijs heeft, waar 'profit' berekenbaar moet zijn en zelfs mensen ondergeschikt zijn aan 'marktwerking', heeft het leven van velen plat gemaakt. Toch is er een steeds zichtbaar wordende behoefte aan rituelen, aan het vorm geven aan verdriet, vertwijfeling en hoop. Mensen leggen bloemen neer, steken kaarsjes aan op de plek waar iets is gebeurd dat hen verontrust en hun greep op het leven schokt. Er is behoefte aan licht, aan lichtjes in het donker van de onzekerheid die het leven meebrengt. Er is zoveel *niet* te berekenen. De kerken hebben vanouds een boodschap die belooft licht in de duisternis te brengen, maar die boodschap slaat niet meer aan en mensen verlaten de kerken. Die mensen vallen buiten het bereik van het pastoraat.

Het is niet zo dat het pastoraat slechts mensen wil bereiken die lid van de kerken zijn. Het blijkt veel meer zo te zijn dat mensen dat mensen zelf zich niet meer openstellen voor pastorale contacten, wantrouwig als zij zijn geworden ten opzichte van de boodschap van die kerken.

Dit is de stand van zaken. Om het pastoraat weer te laten zijn wat het *kan* zijn: een mogelijkheid om medemenselijkheid vorm te geven in de praktijk van het alledaagse leven, een realisatie van de zegenende toewending van het Aangezicht van de Eeuwige die dikwijls anoniem blijft, is het nodig om na te denken over de *inhoud* en de *bedoeling* van het pastoraat. Inhoud en bedoeling van het pastoraat hebben alles te maken met de inhoud en de bedoeling van de boodschap van de kerken. Op die boodschap en bedoeling wil ik mij in dit boek richten, steeds gericht op weer zinvol functionerend pastoraat. De methoden daarvan zullen voortvloeien uit boodschap en bedoeling.

Ik kom uit bij het grote belang van het aloude geloven dat de God van de bijbel een zegenende God wil zijn. Gods aangezicht naderde en nadert de wereld en de mensen daarin tot heel nabij. In deze tijd weten we niet meer precies wie God is. We zijn niet zozeer terecht gekomen in een atheïstisch, alswel in een agnostisch klimaat. Maar daar kan sprake zijn van een "gekwalificeerd agnosticisme; ons vertrouwen in een altijd huiveringwekkende geborgenheid" (Reitsema, 1980, 34). Geloven als dit soort gekwalificeerd agnosticisme, zoekend naar zinvolle gemeenschap met elkaar en met de Eeuwige, zou wel eens de basis kunnen zijn van het pastoraat, dat niet zozeer ten diepste op verzoening van zonden is gebaseerd, maar op de zegenende God, die met mensen mee gaat in de alledaagsheid van hun bestaan.

Over deze dingen denk ik na in dit boek, zoekend, explorerend wat het brede stroomgebied van de christelijke traditie biedt. In voorlopigheid een steentje bijdragend, vertrouwend op de aanvulling van anderen.

Ik dank de mensen die mij stuurden wat zij in de sfeer van zegenend pastoraat al gebruiken. Ik dank de Oecumenische Vrouwenbeweging die mij al jarenlang leert dat denken over de Eeuwige gebeurt vanuit ons menselijk bestaan en merkbaar moet zijn in menselijke daden in de Geest van God. Ik ben blij te leven in de PKN-gemeente Maarland, waar ik mee mag denken over het pastoraat en mee mag doen in het pastoraat.

Riet Bons-Storm.

I. Pastoraat en geloven na de val van de grote verhalen

“Op het ogenblik heb ik geen behoefte aan pastoraal bezoek. Dat moet een voorwaarde zijn: dat ik er zelf behoefte aan heb; als ik bijvoorbeeld een wezenlijke vraag heb, over de dood en zo. Als ik daar eerlijk en vrijuit over zou kunnen praten en je een beetje licht krijgt, een beetje visie op je mens-zijn als klein miertje op de wereld die in brand staat. Zonder dat men met de geijkte beelden komt” (interview met Helena, in Bons-Storm, 2000, 105).

‘When you are criticizing the philosophy of thee poch, do not chiefly direct your attention to the intellectual positions which its exponents feel necessary to defend. There will be some fundamental assumptions which adherents of all the varied systems within the epoch unconsciously pre-suppose. Such assumptions appear so obvious that people do not know what they are assuming because no other way of putting things occurred to them’ (Alfred North Whitehead, 1925, 48)¹

De status quo

De dominee wil op bezoek. Ook de ouderling en de bezoekdame. Zij bellen mensen op om een afspraak te maken.

“Dag meneer, ik ben dominee Van der Kerk. Mag ik binnenkort eens bij u op bezoek komen?”

“Nou, eigenlijk hebben we het erg druk, maar ik zal mijn vrouw vragen, die heeft meer met de kerk dan ik”.

.....

“Nee, mijn vrouw heeft het ook erg druk. En trouwens, het zegt ons tegenwoordig niet zoveel meer. Maar bedankt voor het aanbod!”.

De volgende:

“De kerk? Maar wij komen niet meer in de kerk, al lang niet meer”.

“Ja, maar ik zou eens langs kunnen komen om kennis te maken en u iets te vertellen over onze gemeente nu”.

“Nou, doe maar geen moeite, de kerk zegt ons niets. En we hebben het ook erg druk”.

Uit het leven gegrepen. In het beleidsplan van veel gemeenten neemt het pastoraat – het geregelde bezoekwerk en het cisispastoraat – een belangrijke plaats in. ‘Omzien naar elkaar’ is een belangrijk aandachtspunt in het werk van de kerken: jongerenpastoraat, ouderenpastoraat, crisispastoraat. Predikanten, ouderlingen en pastorale bezoek(st)ers, bezoekdames, contactpersonen of hoe zij ook genoemd mogen worden, bellen gemeenteleden op om een afspraak te maken, bellen aan bij hun deur. In de praktijk echter heeft pastoraat als bezoekwerk aan vanzelfsprekendheid ingeboet. Veel pastores, professioneel en niet-professioneel, worden niet – zoals vroeger meestal wel het geval was – binnengelaten in de huizen en de levens van gemeenteleden. Zelfs in kerken en gemeenten, waar de dominee en de ouderling vroeger vanzelfsprekend welkom waren, komt het nu veel voor dat zij niet binnen gelaten worden. Men heeft geen behoefte aan bemoeienis van vertegenwoordigers van de kerkelijke gemeente. In de middelgrote gemeente van de Protestantse Kerk in Nederland, waar ik ouderling was tot 2004, stelde ongeveer een derde van de mensen die ingeschreven stonden als lid prijs op geregeld pastoraal bezoek. Van de rest vindt een steeds kleiner wordend deel het nog wel vanzelfsprekend en soms ook gewenst dat er ‘iemand van de kerk’ komt wanneer er sprake is van ziekte, naderend sterven of rouw. De pastor wordt niet zelden geassocieerd met mensen *in extremis*, met crisis en steeds minder met het gewone dagelijkse bestaan.

Want ook als de pastor wél wordt binnengelaten, is er dikwijls geen vanzelfsprekend contact. Het is vaak heel moeilijk om echt in gesprek te komen over wat mensen diep raakt. Een steeds terugkerend refrein dat ik hoorde van de informanten van mijn laatste boek *Met één been in de kerk* (Bons-Storm, 2004) luidt: “Het zegt me niet zoveel meer”. Deze uitdrukking betekent, dat wat men ziet als de boodschap van de kerk, niet aansluit bij de belevingswereld van veel mensen van nu.

¹ “Als je de filosofie van een tijdperk bekritiseert, geef dan niet in de eerste plaats je aandacht aan de intellectuele posities, waarvan de navolgers zich gedrongen voelen om die te verdedigen. Er zullen fundamentele veronderstellingen zijn, waar alle aanhangers van al de verschillende systemen in dat tijdperk onbewust van uit gaan. Zulke veronderstellingen schijnen zo vanzelfsprekend te zijn dat mensen niet weten wat zij veronderstellen want zij kunnen zich niet voorstellen dat je de dingen ook anders kunt zien”.

Die belevingswereld is gespleten, omdat ze beheerst wordt door verschillende grond-tonen van het bewustzijn. Er zijn verschillende 'moods', basis-stemmingen. Dat komt omdat er als het ware verschillende wijzen van *zien* zijn, die niet met elkaar te rijmen zijn. Die zienswijzen, die de hele persoon omvatten en een bepaalde stemming veroorzaken, wisselen elkaar af, maar kunnen ook botsen en dat geeft mensen een gevoel van verwarring en bedreiging. Aan de ene kant is er de zienswijze die de illusie geeft dat alles onder controle gehouden kan worden. De technologie nam een hoge vlucht op veel terreinen. De maan en verre planeten zijn bereikt. Veel pijn en ziekten kunnen genezen worden. Dagelijks wordt op de televisie gesuggereerd dat geldproblemen vermeden kunnen worden door middel van verzekeringen en een bijna onbeperkte mogelijkheid tot geld lenen. Onder een deel van de bevolking is de welvaart toegenomen. Voor dat deel is de ontspanning te koop. Jaarlijks worden vele tonnen uitgegeven aan december-cadeaus en aan verre vakanties. Deze grondstemming geeft aanleiding tot optimisme, tot zeggen tegen iemand die in de narigheid zit: "Het komt wel goed". Dat moet men dikwijls ook wel zeggen omdat die andere grondstemming altijd op de drempel van het bewuste ligt. Wat als het niet goed gaat, als alles niet OK is? Dat kan toch ook?

Die grondstemming spoort met de zienswijze die mensen er diep van overtuigt dat zij overgeleverd zijn aan willekeur en aan mogelijke boosaardigheid. Willekeur van de zijde van politici, die hun eigen gang gaan en het contact met de kiezers verloren hebben, zo is het gevoelen. Willekeur van de grote naties zoals 'Amerika', die de wereld schijnen te beheersen en dicteren wat het kleine Nederland zou moeten doen, zoals al of niet meedoen aan vredesmachtsen, die dikwijls oorlogsmachtsen blijken te zijn. Willekeur van de natuur waaraan men is overgeleverd: tsunami's, aardbevingen, overstromingen en droogten. Het televisiescherm en de kranten berichten over ziekten die dreigen uit te groeien tot wereldwijde epidemieën, waarvoor nauwelijks bescherming of genezing is. De armoede van een groeiend gedeelte van de bevolking wordt zichtbaarder. Bedelaars, decennia lang ondenkbaar in het Nederlandse straatbeeld, verstoren de illusie van de welvaart. Zij heten nu 'daklozen'. En steeds maar weer: zinloos geweld, jongeren die bij een conflict naar hun mes grijpen of gewoon de ander doodtrappen. Ouders, die kinderen vermoorden. De alomtegenwoordige angst voor terrorisme, die sommige mensen stations en winkelcentra doet mijden. Moslims, zijn dat nu bedreigende heidenen, of medelanders die gewoon met ons samen kunnen leven in vrede? Maar ze zijn zo anders! De vele dingen die zomaar gebeuren in de samenleving geven een gevoel van machteloosheid: de vooruitgang of achteruitgang van de economie, het vergroten of verkleinen van de koopkracht, bezuinigingen in onderwijs en zorg, het invoeren van een voor velen onbegrijpelijk nieuw zorgstelsel. Deze zienswijze veroorzaakt een diep pessimistische grondstemming. Veel mensen hebben hun basisvertrouwen verloren dat er een kracht ten goede –hoe dan ook benoemd – werkzaam is in de wereld. Zij worden ten diepste wantrouwend.

Van deze twee zienswijzen, die wijzen van benadering en betekenisverlening aan de werkelijkheid zijn, overheerst de laatste. Mensen willen daarom geruststelling, uitzicht op een betere situatie, veiligheid. Een vakantie kan een escape zijn, maar ook tijdens een vakantie, een vliegreis, vreemde steden, blijft de dreiging. En je moet na afloop toch ook weer gewoon naar huis. Het leven is daarbij vol keuzen geraakt en men is er niet zeker van of wat men kiest leidt tot een beter, een zekerder leven. Het leven is vol ambivalenties. Er is nauwelijks een kompas waarop men kan varen. De aloude waarden, waarmee men opgevoed is, hebben aan vanzelfsprekendheid ingeboet. Trouwen of samenwonen? Kinderen krijgen/nemen of niet? Hoeveel en wanneer? Wie verdient het geld, wie blijft meer thuis om te zorgen? Wat doen we met onze ouder wordende ouders die aan de andere kant van het land wonen? Wat is nu eigenlijk het goede, het juiste gedrag?

In pogingen om wat van het leven te maken, om toch de optimistische kijk te kunnen behouden, voegen velen zich in in de belangrijkste trend in onze samenleving: geld en goederen verzamelen geeft de begeerde zekerheid, veiligheid en geruststelling. Dat maakt dat we het allemaal zo druk hebben. Dat alles maakt dat velen zo moe zijn. Zij willen met rust gelaten worden en zelf uitmaken hoe ze hun levenstijd besteden.